

Psikiyatri Eğitimi ve Etik

Başaran DEMİR*, Yasemin OĞUZ**

ÖZET

Psikiyatri uzmanlık eğitiminin giderek geliştiği ülkemizde, bu eğitimin etik yönü ve içeriği üzerinde daha sık durulmaya başlanmıştır. Bu makalede psikiyatristin etik eylemlerinin ilkeleri üzerinde durulacak, etik eylem geliştirme ile eğitim arasındaki ilişki değerlendirilecektir.

Tıbbın genelinde olduğu gibi psikiyatride de eğitim, psikiyatristin hasta üzerindeki uygulamalarının meşruiyetinin temelini oluşturmaktadır. Gerek etik kurallara uygun davranmak, gerekse etik sorunlar karşısında duyarlı olmak ve çözüm yolları belirleyebilmek bakımından eğitimin büyük bir önemi olduğu da açıktır. Yukarıda sözü geçen her iki durumda da psikiyatristin yeterliliğini kuşkuya yer bırakmayacak biçimde sağlayan bir psikiyatri uzmanlığı eğitiminde etik eğitiminin yeri ve özellikleri bu makalenin temel eksenini oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Etik, psikiyatri etiği, psikiyatri eğitimi, psikiyatride etik ilkeler.

KLİNİK PSİKİYATRİ 1999;2:95-100

SUMMARY

Education in Psychiatry and Ethics

Due to the improvements in the education of psychiatry, ethical aspects and content of this education are being more frequently emphasized in our country. In this article, the principles of ethi-

cal conducts of psychiatrists will be mentioned and the relationship between ethical conducts and education will be evaluated.

In psychiatry, similar to medicine in general, legitimacy of psychiatrist's applications beses on the education. It is quite clear that the education is highly crucial for both acting in accordance with ethical principles and being sensitive about ethical issues, as well as determining solutions for them. The importance and characteristics of ethics education for an adequate education in psychiatry, which provides its recipients with competence in both situations for sure, is the main task of this article.

Key Words: Ethics, psychiatric ethics, education in psychiatry, principles of ethics in psychiatry.

GİRİŞ

Türkiye'de psikiyatri eğitimi alanında son yıllarda kayda değer bir hareketlilik göze çarpmaktadır. Bir yandan yeni üniversitelerin açılması ile birlikte psikiyatri uzmanlık eğitimi veren birimlerin sayısında önemli bir artış olmuştur. Öte yandan, eğitime ve hizmete dönük özel bazı klinikler ve tedavi merkezleri açılmaya başlamıştır. Bu yeni merkezlerin etkinlikleri ve programları da yaygın ilgi ve destek görmektedir. Ayrıca, psikiyatri alanında düzenlenmekte olan panel, konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklerin sayısında da önemli bir artış gözlenmektedir. Birkaç yıl öncesine dek bu tür toplantıların sayısı yılda birkaçı geçmezken, şimdilerde bazı bilimsel toplantıların eşzamanlı olarak gerçekleştiği bile görülmektedir. Bu arada, Türk Psikiyatri Birliği Derneği'nin

* Uz. Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı,

**Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji Anabilim Dalı, ANKARA

Türkiye’de ruh sağlığı alanında görev yapan hekimleri temsil etme yolunda giderek daha üst düzeyde bir kurumsallık kazandığı, yaygın bir kabul ve katılımın söz konusu olduğu kaydedilmektedir.

Kuşkusuz, psikiyatri alanındaki bu canlılık ve hareketlilik birçok yönüyle sevindiricidir. Bunlardan biri de eğitimde seçeneklerin çoğalması ve bilgiye ulaşmanın kolaylaşmasıdır. Bununla birlikte tüm bu gelişmelere psikiyatri etiği açısından baktığımızda neler görüyoruz? Hangi konularda sakınlı olmak gerekiyor? Bu yazıda psikiyatri etiğinin bazı temel kavramları vurgulanmaya çalışılırken, ülkemizde psikiyatri alanında ortaya çıkan bu gelişmelere de psikiyatrik etik yönleri göz önünde tutularak değinilecektir.

EĞİTİM VE ETİK

Psikiyatri alanında uğraş veren hekimleri etik bağlamında iki farklı açıdan değerlendirebiliriz.

1. Hekimin davranış ve tutumlarında etiğe uygunluk göstermesi, ki bu aynı zamanda etik kuralların dışına çıkmamayı gerektirir. Genellikle hekimin hastası ile ilişkilerinde sergilemesi gerekli olan ya da yapılması sakıncalı bulunan davranışlar yanında (hastanın özerkliğine saygılı olmak ya da hasta ile cinsel bir ilişkiye girmemek gibi), hekimin öteki hekimlerle olan ilişkilerinde sergilemesi gerekli olan tutumlar da bu bağlamda yorumlanmalıdır (mesleki kararlara saygı gibi).

2. Hekimin etik bir sorunla karşılaştığında, bu sorunun üstesinden gelebilmek için gereksineceği etik çözümleme ve uslamlama becerisine sahip olması, ki bu özellikle gündelik yaşamda karşılaşılan bir vakayı etik açıdan çözümleyebilmeyi, etik sorunları ve konuları tanımayı, ilgili ilkelerle ve kullanımdaki etik yaklaşımlarla tanışık olmayı gerektirir. Kanser hastalarında karşılaşılan sorunlar, organ aktarımlarında ortaya çıkan etik ikilemler, ötanazi uygulaması konusundaki tartışmalar vs. bu alanın konularındır.

Yukarıdaki maddelerin ilki hekimin davranışları ve tutumlarına, ikincisi ise soruna odaklanmıştır. Bu iki madde aynı zamanda modern psikiyatri eğitiminin hedeflediği psikiyatrist modelinin de etik bakımdan sınırlarını ve hedeflerini oluşturmaktadır. İyi yetişmiş bir psikiyatrist hem etiğe uygun davranan hem de etik bir sorunla karşılaştığında onu çözümlemeyi bilen ve bu sorunla başa çıkabilmek için gereken kavramsal ve işevuruk becerilere sahip bir psikiyatrist olmalıdır

(Oğuz 1998).

PSİKİYATRİDE ETİK DAVRANIŞIN TEMEL İLKELERİ

Bir psikiyatrist adayının psikiyatri uzmanlık eğitimi sürecinde tanınması, bilmesi gereken temel etik ilke ve kuralları şu ana başlıklarda sunabiliriz:

Zarar vermemek: Hipokrat’tan beridir hekimle hastası arasındaki ilişkinin temel niteliği, yani onun bir güven ilişkisi olması özelliği hiç değişmemiş olduğundan, Hipokrat’ın “önce zarar verme” (primum non nocere) sözünün önemi de asırlardır hiç değişmemiştir. Psikiyatrinin öteki tıp dallarından biraz farklı olarak hastasına verebileceği zarar, her zaman onun organizmasında gözle görülen, fiziksel bir hasara yol açmaz, dolayısıyla da hemen farkedilemeyebilir. Ama hastanın duygusal boyutunda uğrayacağı zararlar, hiç de fiziksel rahatsızlıklardan daha az ciddi ya da daha kolay bağışlanabilir değildir. Öyleyse, bir psikiyatrist adayının ilk öğrenmesi gereken ilkelerden birisi her ne koşulda olursa olsun hastasına zarar vermemektir. Ancak hekimin zarar vermeme çabası yalnızca hastaya yönelik bir sorumluluk değildir. Hekimin kendisini, konuyla ilgili üçüncü kişileri ve toplumu da zarardan korumaya yönelik bir davranış benimseme sorumluluğu vardır. Bu sorumluluğun varlığı nedeniyle, uygun davranış dağarcığını kazandırmak psikiyatri uzmanlık eğitiminin ana hedefi olmalıdır.

Yarar sağlamak: Tıbbın, dolayısıyla da psikiyatrinin yarar sağlayıcı etkinlikler olduğu açıktır. Psikiyatristin uygulamaları da içinde bulunduğu dönemin geçerli paradigmaları tarafından belirlenen ve yararlı olarak nitelenen sonuçlara ulaşmayı hedefler (hastanın üretken bir birey olmasının sağlanması gibi). Psikiyatristin uygulamalarıyla sağlanacak bir yarar söz konusu olduğunda hastanın mutlak bir önceliği vardır; yani zarar vermeme sorumluluğundan farklı olarak, psikiyatrist yarar konusunda kendisini, üçüncü kişileri ve toplumu değil, öncelikle hastayı amaçlamak durumundadır. Ötekilerin elde edebilecekleri yararlar ikincil, kimi kez raslantısal olmak durumundadır. Açıkça görülebileceği gibi, yarar sağlama çabası zarar verme sorumluluğuyla, özerkliğe saygı gösterme yükümlülüğü ile ve adil davranma gereği ile sıkça çatışabilir. Bu çatışmaların sonuçta etik bir eylemle sonuçlanması da psikiyatri uzmanlık eğitiminin kazandırması gereken etik uslamlama becerilerine dayanır.

Adalet: Bir insan için adil olmak başta gelen erdemlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bir hekim içinse bu bir zorunluluktur. Psikiyatri eğitimi almakta olan bir hekim, bu alanın kendine özgü adalet sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır. Adil olmayan bir psikiyatristin ne tür eylemlerde bulunabileceğine baktığımızda şunları söyleyebiliriz. Bunlardan biri zamanını, bir başkası bilgisini ve yeteneğini hastaları arasında adil bir biçimde paylaşmamasıdır. Her iki eylemin temel verileri de psikiyatri uzmanlık eğitimi içinde verilmekte ve üzerinde önemle durulmaktadır. Ancak bu eğitimin etik açısından önemi yeterince kavranmadığında ortaya çıkan olumsuz sonuç, yalnızca teknik bir hata olarak algılanmakta, eylemin ahlaki boyutu gözardı edilebilmektedir. Bir başka adaletsiz davranış, psikiyatristin dağıtımından sorumlu olduğu kaynakları hastaları, öğrencileri ya da ilgili öteki kişiler arasında eşit olarak paylaşmamasıdır.

Özerkliğe saygı: Bütün tıp dalları içinde belki de en çok psikiyatri, hastalığı nedeniyle özerkliği sınırlanmış bireye insanın bu en önemli varlığını geri verme gücüne sahiptir. Ancak yine belki de en çok psikiyatride, hastanın zedelenmiş olan özerkliğine nasıl saygı gösterileceği temel bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, psikiyatristin uygulamalarının nitelik olarak kolay denetlenmemesidir. Bir başkası, kuşkusuz hemen akla geleceği gibi zorla yatırma/zorla tedavi uygulamasıdır. Bilindiği gibi, zorla hastaneye yatırma uygulamasının hangi şartlarda, ne şekilde ve ne kadar süreyle gerçekleştirilebileceği konularında ülkemizde henüz yol gösterici bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu, İl İdaresi Kanunu, Belediye Kanunu, Akliye ve Asabiye Hastaneleri Dahili Talimatnamesi gibi eski bazı kanun ve hükümlerin bu alanda uygulanabilecek maddeleri konuyu yasal olarak düzenleyebilecek yeterliliğe sahip değildir (Sayıl 1987). Özellikle çağdaş psikiyatri uygulamaları konusundaki etik yaklaşımların bu denli geliştiği bugünlerde, ülkemizdeki yasaların yetersizliği daha temel sorunlara yol açmaktadır. Konuyla ilgili yasal boşluklar nedeniyle etik açısından haklı çıkarılmayacak farklı bireysel uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Psikiyatri eğitimi almakta olan hekimler, tıbbın öteki alanlarında açık ve somut bir biçimde gösterilebilen özerkliği zedeleyici davranışlara ilişkin bilgilerini ve öngörülerini psikiyatri alanına uyguladıklarında, bu alanda baskı, kandırma, aldatma olarak tanımlanabilecek pek fazla davranış bulunmadığı yargısına varabilirler. Oysa psikiyatri alanında bu zedeleme

daha örtük biçimde ve soyut düzeyde gerçekleşebilmektedir. Psikiyatri uygulamasında hastanın özerkliğine saygı gösterilmesi ve bunu gerçekleştirmede kullanılan yöntemler psikiyatri uzmanlık eğitiminin hem teknik yönünün hem de etik boyutunun en temel öğelerinden biridir.

Gizlilik: Hekimle hastası arasında paylaşılan şeylerin gizliliği hekimin etik sorumluluğudur. Bu gizlilik tedavi ekibinde bulunan öteki sağlık görevlileri (psikolog, sosyal hizmet uzmanı, hemşire vb.) dışında herkesi kapsar. Hasta yakınları da dışarıda kalan gruba dahildir. Hekimin bir hastası ile ilgili bilgileri üçüncü kişilere duyurması yalnızca hastanın arzusu ve onayı dahilinde söz konusu olabilir. Hastanın bu arzusunun geçerli olabilmesi de, ancak bu onayı verdiği dönemde yeterliğinin olması durumunda mümkündür. Gizlilik ilkesinin gözardı edilmesi hastaya ciddi zararlar verebilir. Bu nedenle gizlilik ihlalleri tazminat davalarına en sık konu olan durumlardan biridir. Gizlilik ilkesi yalnızca hekim-hasta ilişkisinde değil, dinamik psikoterapi denetimi söz konusu olduğu durumlarda, denetim verenle denetim alan arasındaki ilişkide de geçerlidir (Gabbard 1997).

Etik kavramların gelişmiş olduğu ve bu kavramların mevzuatla koruma altında olduğu batı ülkelerinde gizlilik ilkesi mahkemeleri de kapsar. Hekim hastası ile ilgili bilgileri, hasta istemediği sürece mahkemeye sunamaz. ABD'de yasalar bazı ayrıcalıklı durumlarda gizlilik ilkesine uyulmayabileceğini bildirmektedir. Çocuk istismarının söz konusu olması, ciddi bulaşıcı hastalıklar ya da yaşamsal önem taşıyan acil durumlar ve muayene isteğinin doğrudan mahkemeden gelmesi böylesi durumlara örnektir (Gutheil 1995) Hastanın hekim-hasta ilişkisinde kendisini temsil etme yeterliliğine sahip olmaması, bir yasal temsilcinin bulunması da bu tür bir durumdur.

Sınırların ihlali: Psikiyatri uzmanlık eğitiminde kazandırılması gereken en önemli etik kurallardan birisi de hekim-hasta ilişkisinde sınırların ihlal edilmemesidir. Bu yalnızca hekimle hasta arasındaki duygusal-cinsel bir ilişkiyi içermekle kalmaz, parasal ilişki, arkadaşlık kurma ya da terapistin kendi özel yaşamı ile ilgili bilgileri hastaya sunması gibi tedaviye yönelik ilişki dışında kalan her türlü ilişkiyi de kapsar. Bu tür bir ilişki hastanın birincil sorununun tedavisini geciktirdiği gibi, hastaya ek zararlar da verebilir (Charlton 1993).

Amerikan Psikiyatri Birliği 1986 yılında aldığı bir kararla, hekimin yalnız o sırada izlemekte olduğu

hastalarıyla değil, daha önce izlemiş olduğu hastalarıyla da ilişkiye girmesinin etik dışı olduğunu açıklamıştır. 1988 yılında ise bu saptamaya ek olarak, denetim verenle alan arasındaki cinsel ilişkinin de etik bakımdan sakıncalı olduğunu açıklamıştır (Gutheil 1995).

PSİKİYATRİDE ETİK ÇÖZÜMLEME EĞİTİMİ

Tarihsel açıdan baktığımızda yukarıda belirtilen etik tutum ve yargıların yeni yetişmekte olan psikiyatristlere kuşaklar boyu öncelikle model alma yoluyla "ustadan çırağa" aktarıldığını görüyoruz. Her öğretmenin öğrencisine aktardığı tüm mesleki deneyimlerin yanında uğraşının etik yönlerini de aktarmaktadır. Kuşkusuz bu günümüzün modern psikiyatri eğitiminde de en az eskisi kadar geçerlidir. Bununla birlikte son on yıllarda etik eğitimi, ciddi kurumların psikiyatri uzmanlık eğitim programlarında resmen yerini almaya başlamıştır. Bu şekilde etik sorunlara yaklaşım yalnızca kıdemli hekimin çözüme aktardığı bir deneyim yumağı olmakla kalmayıp, yaygın bir biçimde konuşulur ve tartışılır olmuştur.

Bu sürecin gelişimini Amerika örneğinde ele alırsak; ruh hekimliği alanındaki tıp etiği eğitimi ilk kez 1981'de The Accreditation Council for Graduate Medical Education'ın psikiyatri uzmanlık eğitiminde tıp etiğine ilişkin temel bilgilerin verilmesini öngören yönergesinin yayınlanması ile başlamıştır. 1986'da eğitimin zorunlu bir parçası durumuna gelen seçmeli kurs, 1991'de ABD'deki 127 tıp okulunun 43'ünde zorunlu duruma gelmiştir. Günümüzde bu sayı 100'ün üzerine çıkmıştır. Eğitimin dayandığı temel ilkeler, Amerikan Psikiyatri Birliği'nin yayınladığı "Principles of Medical Ethics for Psychiatrists" adlı kitapçıkta ve onun "Opinions of Ethics Committee" adlı ekinde belirtilmiştir (Moffic ve ark. 1991).

Türkiye'de psikiyatri eğitimi veren kurumlarda etik, eğitim programlarında genellikle ihmal edilmiş bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugüne dek yalnızca bir üniversite kliniğinde psikiyatri uzmanlık eğitimi programı içinde tıp etiği eğitimine yer verildiği bildirilmiştir (Güney 1995). Vaka tartışmaları, seminer ve panel türündeki eğitim toplantılarında etiğe ayrılan pay giderek artmakla birlikte, henüz çok azdır. Uygulamada karşılaşılan sorunlara karşı sıklıkla sağduyuya dayanan tutumlar benimsenmektedir. Bu yaklaşım biçimi duruma göre değişmekle birlikte, çoğunlukla toplumda yaygın olan, dolayısıyla tanıdık ilişki biçimlerine gönderme yapar. Hekim genellikle pater-

nalist bir tutumla kararlarını belirlemede (zorla hasta yatırmalarda olduğu gibi), aydınlatılmış onama (informed consent) dayalı hekim-hasta ilişkisi ise genellikle uygulanmamaktadır.

Oysa psikiyatri eğitiminde dikkati çeken önemli özelliklerden biri hekimin etik açısından yeterliliğinin mesleki bilgi ve becerisi ile yakın bir koşutluk göstermesidir. Etik açıdan yeterli olabilmek yalnızca bir "niyet" sorunu olmayıp, kişinin gerekli mesleki bilgi ve donanımına ne ölçüde sahip olduğu ile de çok yakından ilgilidir. Bu bakımdan etiğe uygun davranan bir psikiyatrist herşeyden önce mesleğinin bilgi ve kurallarını çok iyi bilmek durumundadır. Bir örnek vermek gerekirse; eş sorunları nedeniyle başvuran bir hastasına daha ilk görüşmede boşanmasını öğütleyen bir hekimin tutumunu düşünelim. Hasta belki de üstesinden gelebileceği bir aile krizi yaşamaktadır. Belki de olayları tek yanlı ve çarpıtılmış bir biçimde dile getirmektedir. Oysaki doğrudan gelen bu hekim tutumu belki de hastanın başka türlü halledebileceği sorununu iyice olumsuz noktaya getirebilmektedir. Sonuç olarak hekimin bu erken ve doğrudan yol gösterici tutumu yalnızca psikoterapötik bakımdan bir yanlış adım olmakla kalmamakta, aynı zamanda ciddi bir etik hata da oluşturmaktadır. İyi bir psikiyatri eğitimi almış olan hekimin ya da psikiyatrik görüşmeler konusunda gerekli donanımına sahip bir uzmanlık öğrencisinin bu türden yanlış adımlar konusunda gerekli bilgilere sahip olduğu baştan varsayılmaktadır. Bu örnekte de görüldüğü gibi psikiyatristin edimlerinin meşruiyetinin temelini oluşturan eğitim, aynı zamanda onun etik özne olarak yapılanmasının da ön koşuludur.

Bu ve benzeri örneklerin öğrettiği şudur ki, bir psikiyatristin mesleki bakımdan yeterliliği, onun etik bakımdan yeterliliğinin kestirilmesinde en belirleyici ölçütlerden biridir. Mesleki bakımdan yeterlilik için en belirleyici ölçütse o psikiyatrin almış olduğu eğitimidir. Eğitim, bilgi eksikliğinden köken alan etik dışı davranışları düzeltmenin ve önlemenin tek yolu gibi görünmektedir. Bu eğitimin etik usulama becerilerini de içermesi onun yetkinliğini arttıracaktır. Dolayısıyla psikiyatri uzmanlık eğitiminin çerçevesi belirlenirken tıp etiği eğitiminin bunun içinde yer alması sağlanmalıdır. Gizlilik, sınırların ihlal edilmemesi, hastanın özerkliğine saygı gösterme gibi konuların yanında, aydınlatılmış onam, zorla yatırma ve tedavilerde uyulması gereken ilkeler, araştırma etiği gibi tıp etiğinin temel kavram ve konuları tanıtılmalı, yalnızca didaktik bir yöntemle değil, klinik

uygulama ve vaka tartışmaları ile de örneklenmelidir. Madem ki bir psikiyatrist adayının etik tutumları ve kuralları ne ölçüde içselleştirdiği konusunda elimizde bulunan en önemli ölçüt onun eğitimidir, o kişinin eğitim aldığı kurumun sunduğu eğitim kalitesi bu bakımdan temel bir öneme sahiptir. Ülkemizde kısa süre içerisinde çok sayıda eğitim kurumu açılmıştır. Bunların önemli bir bölümü eğitim verecek kadrolar bakımından büyük olanaksızlıklar içindedirler. Genç öğretim elemanlarının özverili ve yoğun çabaları, rotasyonlar ve kurslarla giderilmesine çalışılan bu eğitim açığı gelecekte olumsuz sonuçlar doğurmaya adaydır. Eğitim kadrolarındaki yetersizliğin etik açısından istenen düzeye ulaşmanın önünde ciddi bir engel olarak yer aldığı açıktır. Unutulmamalıdır ki mesleki yeterliliği kuşku götürülen bir hekimin etik yeterliliği de kuşku götürür olacaktır.

Eğitim kurumlarının psikiyatristin etik yaklaşımlarına önemli etkilerinden biri de, kurumlarda usta-çırak ilişkisi biçiminde öğrenilen ilişki kurma becerileri yoluyla olmaktadır. Psikiyatri uzmanlık eğitimi sırasında, eğitimcileriyle kurduğu ilişki, psikiyatrist adayının daha sonra kendi eğitim verdiği kişilerle kurduğu ilişkiyi önemli ölçüde belirlemektedir. Aynı biçimde eğitimcinin uğraş yaşamını paylaştığı öteki sağlık çalışanları ile kurduğu ilişkinin biçimi, yukarıda sözü edilen model oluşturma yoluyla, psikiyatrist adayının sonraki uğraş yaşamında içinde yer alacağı ekiple olan ilişkisini belirlemektedir. Her iki model oluşturma psikiyatrist adayını etik ilişkiler kurabilen bir hekim olarak biçimlendirmesi gerekmektedir. Bu nedenle eğitim sürecinde bulunan uzman adayının tanık olduğu tüm ilişkiler, eğitimin parçası olarak düşünülmelidir. Eğitimin bu farklı yönleri, psikiyatri uzmanlık eğitiminin sonuçta ortaya koymayı amaçladığı son ürünü yapılandırmada, biri ötekinden daha üstün konuma konulamayacak derecede önemli belirleyiciler olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu noktada eğitimin yalnız hastaya yönelik bir hizmeti hedeflemediği, aynı zamanda uğraş alanına bilim insanı ve akademisyen de yetiştirdiği göz önünde tutulmalıdır. Etik açıdan olumlu bir eğitim, içeriğinde etik sorumluluklarını yerine getirebilecek bir araştırmacı, bir eğitmen ve bilim insanı yetiştirmenin yöntemini barındırmak durumundadır.

Kötü niyete dayalı etik dışı davranışları önlemek için eğitimin yeterli olmayacağı açıktır. Bu tür davranışların engellenmesinde ancak birtakım dene-

tim yöntemleri ve yaptırımlar etkili olabilir. Bu denetim kurumları arasında etik kurullar, ilgili yasa ve yönetmelikler sayılabilir. Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, ülkemizde ruh sağlığı alanındaki yasal düzenlemeler son derece yetersizdir. Ancak daha da yetersiz olan, psikiyatristlerin eylem ve uygulamalarının denetlenmesindeki ve yaptırım uygulanmasındaki yetkisizliktir. Örneğin hastasıyla cinsel ilişkiye girmek gibi önemli bir etik yanlış söz konusu olduğunda, psikiyatristi bu yanlışın psikiyatri uğraşındaki ağırlığı bağlamında uyaracak ve ona yaptırım uygulayacak bir kurum bulunmamaktadır. Benzer bir biçimde, araştırma etiği ile ilgili olarak önemli bir denetim aracı olan araştırma etik kurullarının da, ülkemizde yeterince etkin olduğu söylenemez. Hasta hakları kavramının çağdaş gelişmişlik düzeyine ulaşmadığı toplumumuzda hekim, pekçok yanlış uygulamasında yalnızca vicdanıyla başbaşadır. Bu denetim aygıtı, psikiyatri uygulamalarının karmaşık yapısı karşısında yetersiz kalmış olacak ki, psikiyatristlerin hastaları ile ilgili çok gizli bazı bilgileri televizyonlarda açıklamaları ya da mesleki bilgi ve yetkinliklerini aşan birtakım konularda basın yoluyla kimi bilgilendirmeler yapmaları günümüz Türkiye'sinde sıkça rastlanan olaylar durumuna gelmiştir. Bütün bu olumsuzluklar karşısında Türk Psikiyatri Birliği'nin kurulması ve geniş tabanlı bir uzlaşma platformu oluşturmaya önemli ve umut verici bir adımdır. Birliğin bu uzlaşmadan alacağı yaptırım gücü, hem etik konularda hem de mevzuattaki boşlukları doldurmada etkin mücadeleye girişmesine olanak sağlayacaktır. Ayrıca Birliğin psikiyatri uzmanlık eğitimi ile ilgili içeriğe, uygulamaya ve kaliteye yönelik girişimleri uzmanlık eğitiminin etik açısından ulaşacağı düzeyi de belirleyecektir.

SONUÇ

Bu makalede üzerinde durmayı amaçladığımız konular, genel olarak tıp etiği eğitiminin psikiyatri uzmanlık eğitimi kapsamında nasıl yer alacağı ve bu eğitimin bizzat kendisinin etik açısından nasıl değerlendirilip haklı çıkarılabileceğidir. Her iki konuyla ilgili olarak da ortaya çıkan, etik açıdan olumluluğun öncelikle eğitimin varlığına, içeriğine ve kalitesine bağlı olduğudur. Bu üçlü psikiyatri uzmanlığının meşruiyetinin temelidir. Tıp etiği eğitiminin psikiyatri uzmanlık eğitimi içinde yer alması, bu temel üzerine konulacak yetkinleştirici bir unsurdur. Bilindiği gibi her türlü etik eğitiminde model oluşturma ve özgür düşünme en etkin, belki de tek yoldur. Bu nedenle

gerçekte etik eğitimi, eğitim adına yapılan her türlü eylemin içine sinmiş durumdadır. Bu gerçeği gözardı ederek yapılacak bir tıp etiği eğitimi amacına ulaşamayacaktır. Bir başka deyişle, eğitim ortamında etik dışı ilişkilerin yaşandığı ve kabullenildiği bir kurumda tıp etiği eğitimine ayrılacak haftalar boşa giden zaman olarak kabul edilebilir. Ancak böylesi bir eğitim, ortamda yer alan her türlü eylemi etik açıdan

değerlendirme duyarlılığı yaratacağından bir tür tetikleyici olarak da düşünülebilir.

Önerimiz, tıp etiği eğitimini psikiyatri uzmanlık eğitimine entegre etmek, bunun yanında gündelik yaşamın ilişkilerini etik açıdan sorgulayan bir eğitim-içi etik duyarlılık programını söz konusu eğitim sürecine koştur, eşzamanlı olarak sürdürmektir.

KAYNAKLAR

Charlton BC (1993) Sexual ethics in psychiatry. *Current Opinion in Psychiatry*, 6(5):713-716.

Gabbard GO (1997) Ethical issues in psychiatric education. *Psychiatric Times (CME Series)*. Release date: 9/97.

Gutheil TG (1995) Forensic Psychiatry. *Comprehensive Textbook of Psychiatry*, HI Kaplan, BJ Sadock (ed), 6. baskı, Cilt 2, Baltimore, Williams and Wilkins, s.2747-2775.

Güney M (1995) Psikiyatride etik eğitimi: Bir deneyimin düşündürdükleri. *3P (Psikiyatri-Psikoloji-Psikofarmakoloji) Dergisi*, 5(4):303-304.

Moffic HS, Coverdale J, Bayer T (1991) Ethics education for psychiatry. *The Journal of Clinical Ethics*, 2(3):161-166.

Oğuz NY (1998) Psikiyatride tıp etiği eğitimi. *Kriz Dergisi*, 6(1), (Baskıda).

Sayı I (1987) Acil Psikiyatri. 1. baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, s.141-144.

Psikiyatri uzmanlık eğitiminin yeniden yapılandırıl-

makta olduğu şu günlerin böylesi öneri ve tartışmalar

için uygun zaman olduğu kanısındayız.